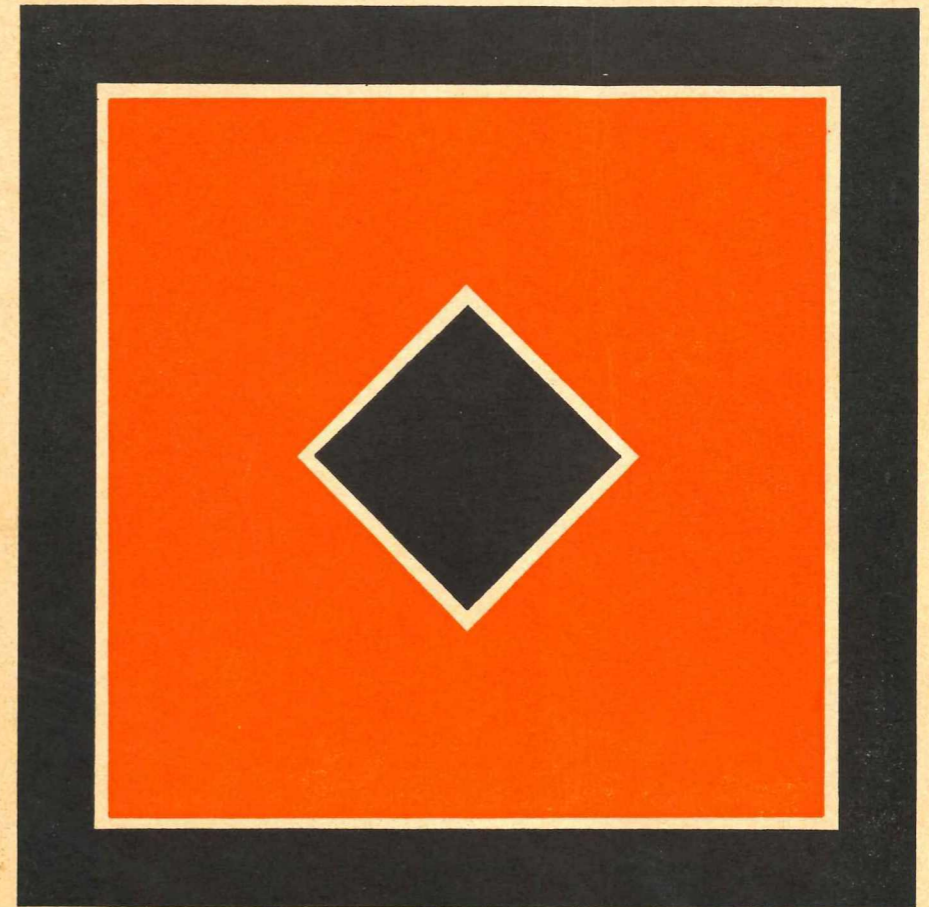

kultuurleven

nr. 5 - juni 1974

**thema: biologie
en ideologie**

Precies omdat ze in niets de maatschappelijke orde kan verklaren, omdat ze geen aanleiding geeft tot het aantonen van de vergankelijkheid van de heersende maatschappijvorm en gemakkelijk analogieën oplevert om de kapitalistische uitbuiting te verantwoorden, werd het Darwinisme op onwetenschappelijke wijze aangewend als burgerlijk ideologisch wapen. Dit vooral tegen de theorie die de ontwikkeling van de menselijke geschiedenis probeert te verklaren. En nochtans steunen beiden op een consequente uitwerking van het feit dat alles in beweging is ; dat alles een ontstaan, groei, neergang en dood kent ; en dat de motor van die ontwikkeling moet worden gezocht in het permanent conflict van tegengestelde krachten.

probleemstelling uitgaande van marx

In zijn meest principiële en tegelijk in zijn meest eenvoudige vorm kan het probleem wetenschap-ideologie, zoals het zich vandaag stelt, verklaard worden door terug te gaan op twee zinnen welke Marx in januari 1859 te Londen op één en dezelfde bladzijde heeft neergeschreven :

«Het is niet het bewustzijn van de mensen dat hun zijn bepaalt, maar omgekeerd hun maatschappelijk zijn dat hun bewustzijn bepaalt.» En :

«Men moet steeds onderscheiden tussen een materiële omwenteling in de economische produktievoorwaarden, welke met natuurwetenschappelijke getrouwheid kan geconstateerd worden, en de juridische, politieke, godsdienstige, artistieke of wijsgerige, kortom ideologische vormen, waarin de mensen zich van dit conflict bewust worden en het uitvechten.»¹⁾

Volgens de tweede zin heten ideologie de vormen van het bewustzijn welke bepaald zijn door het maatschappelijk zijn van de mensen. Volgens de eerste zin is dan bewustzijn in al zijn vormen ideologie. Doch onder de vormen van het bewustzijn welke in de tweede zin ideologisch genoemd worden ontbreekt het wetenschappelijk bewustzijn. Dit laatste werd echter blijkbaar niet slechts toevallig niet mede vermeld, want in deze tweede zin wordt uitdrukkelijk beroep gedaan op wetenschap, meer bepaald op een natuurwetenschap van het maatschappelijk zijn, als een middel om de materiële grondslagen van het ideologisch bewustzijn getrouw te constateren. Is dan wetenschap geen ideologie ? Is dan toch niet elke vorm van bewustzijn bepaald door het maatschappelijk zijn van de mensen ? Men kan misschien wel zeggen dat een getrouw constaterende wetenschap van het maatschappelijk zijn precies bepaald is door haar object, dus door het maatschappelijk zijn van de mensen ; zoals het spiegelbeeld in een volmaakte spiegel volledig bepaald zou zijn door het weerspiegelde object. Maar het object van de natuurwetenschap, waardoor *zij* bepaald zou zijn, is niet het maatschappelijk zijn van de mensen. Dan zou tenminste *zij* niet door dit maatschappelijk zijn

¹⁾ In het «Voorwoord» bij *Zur Kritik der politischen Ökonomie*.

bepaald zijn. En precies van een natuurwetenschap spreekt Marx ook met betrekking tot het maatschappelijk zijn van de mensen.

Het moet duidelijk zijn waarover het gaat. Een uitspraak die een mens doet kan meestal onder twee verschillende opzichten beschouwd worden: als weergave van een feitelijke toestand welke het object van die uitspraak vormt, of als uitdrukking van een feitelijke toestand waarin zich het subject bevindt dat die uitspraak doet. Als bv. iemand zegt «*buiten regent het*», dan kan ik dit als een informatie over de objectieve weersomstandigheden beschouwen en eventueel nagaan of die informatie juist of verkeerd is, d.w.z. of ze met de objectieve gegevens al dan niet overeenstemt. Ofwel kan ik mij afvragen: waarom zegt *hij* dat, waarom *zégt* hij dat *nù*, waarom spreekt hij *Nederlands*, waarom zegt hij het *op zo'n harde toon*? Dit zijn allemaal aspecten van de uitspraak welke voor vergelijking met de objectieve toestand waarvan sprake, nauwelijks of helemaal niet in aanmerking komen. Ze zijn uitdrukking van de feitelijke toestand waarin de spreker verkeert. *Hij* zegt dat het buiten regent omdat *hij* niet voelt voor een voorgestelde uitstap, hij spreekt *Nederlands* omdat dit de taal van zijn historisch milieu is enz., terwijl de vraag betreffende de objectieve waarheid van de uitspraak «*het regent buiten*» helemaal niet geraakt wordt door het feit dat *hij* haar doet of iemand anders of door het feit dat ze in 't Nederlands gesteld wordt of in 't Frans.

Ongeveer evenzo onderscheiden wij gebruikelijkerwijze tussen wetenschap en ideologie. Als wetenschappelijk beschouwen we uitspraken voorzover ze overeenkomen met objectieve feiten waarop ze slaan of voorzover ze tenminste in aanmerking komen voor vergelijking met deze objectieve feiten. Als ideologisch beschouwen we uitspraken (of andere uitingen) welke voor een dergelijke vergelijking nauwelijks of helemaal niet in aanmerking komen, maar slechts als uitdrukkingen te beschouwen zijn van de situatie, van de behoeften, wensen, belangen enz., van de 'klasse' mensen waartoe het subject behoort dat die uitspraken doet.

godsdienst, wetenschap en waarheid

Als we wetenschap en ideologie beschrijven zoals we dat zojuist hebben gedaan, dan wordt meteen begrijpelijk dat men over 't algemeen het vraagstuk wetenschap-ideologie liefst zou opgelost zien door een volstrekt duidelijke en zuivere scheiding en onderscheiding tussen de twee. De wetenschap, hoort men zeggen, moet zich volstrekt vrij houden van elke vorm van ideologie. En de ideologieën moeten zich volstrekt onthouden van elke inmenging in zaken van de wetenschap. Maar de vraag is precies of dat mogelijk is.

Laten we de zaak eerst even bekijken vanuit het oogpunt van een ideologie, bv. de christelijke godsdienstleer. Deze wordt inderdaad veelal als een ideologie bestempeld die met wetenschap volstrekt niets te maken heeft. Maar dat is dan ook voor mensen die «in de wetenschap geloven» een aanleiding om het christendom als een leer voor te stellen die ontbloomd is van elke waarheid of, in het meest gunstige geval, als een zinledige en irrelevante leer, en om de verspreiding van zo'n leer te bestrijden. Niettemin zijn er woordvoerders van het christelijk geloof welke het schijnbaar eens zouden zijn met deze radicale scheiding tussen wetenschap en godsdienstleer welke bedoeld is wanneer men het christendom als een 'onwetenschappelijke ideologie' bestempelt. Volgens deze door vele christenen gehuldigde opvatting moest de godsdienstleer van elke uitspraak afstand doen welke met de wetenschappelijk verzekerde kennis niet verenigbaar zou zijn. Bv. heeft een Leuvense filosoof enkele jaren geleden het standpunt verdedigd dat 'de kerk' zich beter helemaal niets van de zaak Galilei (en later ook van de leer van Darwin) zou hebben aangetrokken: of de aarde rond de zon draait of veeleer de zon rond de aarde, zo schreef hij, dat had toch voor de heiliging van het mensengeslacht niet het minste belang^{*)}. Maar enerzijds kan een proces van 'ontmythologisering' van het christendom waarbij de christelijke leer wordt 'gezuiverd' van al haar inhouden, welke niet stroken met de wetenschap (of zelfs van al haar inhouden welke niet wetenschappelijk bewijsbaar zijn), ertoe leiden dat rechtstreeks of onrechtstreeks de gehele geloofsinhoud in 't gedrang gebracht wordt (als bv. historische bewijzen geëist worden voor de feitelijkheid waarover de evangelies handelen). En anderzijds is een uitspraak zoals deze van bedoelde Leuvense filosoof over het geval Galilei ook nog dubbelzinnig. Zal hij als christen veel eerbied heben voor een wetenschap welke doorgaans 'waarheden' zou verkondigen welke voor de heiliging van het mensengeslacht zonder het minste belang zijn? Zal hij niet de waarheid alléén gaan zoeken, precies op de weg van de heiliging van het mensengeslacht? Gaat de betekenis van de wetenschap zich voor hem niet herleiden tot deze van een onderdeel van de algemene technologie welke in feite waarheid noch kan beogen noch kan bereiken, maar alleen technieken kan aanleren? Een ideologie welke zou verklaren met wetenschap absoluut niets te maken te hebben en als ideologie uiteraard onwetenschappelijk te zijn, loopt ofwel gevaar op die manier aan elke aanspraak op waarheid te verzaken en zodoende zichzelf op

^{*)} A. DONDEYNE, *Foi chrétienne et philosophie contemporaine*, blz. 167. Zie hierover ook Id., *Geloof en Wereld*, 1963, blz. 83-84.

te heffen, ofwel moet ze de waarheid van de wetenschap zelf in twijfel trekken en zichzelf als het enige ware weten van de waarheid voorstellen.

feiten en normen

De wetenschap van haar kant lukt er misschien niet veel beter in zich principieel te distantiëren t.a.v. de ideologie dan de ideologieën erin slagen zich volstrekt los te maken van de wetenschap. Onder de indruk van een groeiende verontrusting bij het publiek over de uitwerkingen van bepaalde wetenschappelijke ontdekkingen, verdedigen sommige wetenschapsmensen en wetenschapsfilosofen op dit ogenblik wel het standpunt dat de wetenschap als dusdanig slechts een zuiver instrumentele betekenis bezit. Zij zou niets anders doen dan middelen ter beschikking stellen, zonder verantwoordelijk gemaakt te kunnen worden voor het gebruik of misbruik dat ervan zou gemaakt worden of voor de keuze van de doeleinden waarvoor deze wetenschappelijke instrumenten zouden gebruikt worden. De bepaling van deze doeleinden zou dan afhankelijk worden van de ideologie of de ideologieën. Maar daarmee zou dan in feite de wetenschap zichzelf aan ideologische bepalingen onderschikken, en wanneer het wetenschappelijke weten alleen zou te maken hebben met de kennis van middelen voor onbepaalde doeleinden dan zou de werkelijke betekenis van dat weten zeer verregaand gerelativeerd en in feite herleid worden tot de betekenis van een zuivere technologie.

Duidelijker lijkt daartegenover de poging de wetenschap te distantiëren t.a.v. de ideologie door te stellen dat «uit feiten geen normen kunnen afgeleid worden», dat de wetenschap alleen feiten kan achterhalen en bijgevolg haar competentie eindigt daar waar het gebied van de moraal begint. Bij nader toezien blijkt echter ook deze stellingname nogal dubbelzinnig te zijn. Want *kunnen* werkelijk uit feiten geen normen afgeleid worden? Stel dat men het feit kan vaststellen: Indien ge *dit* doet, gaat *dàt* gebeuren. Daaruit volgen zelfs twee normen: Indien ge wilt dat '*dàt*' gebeurt, moet ge maar '*dit*' doen; en indien ge niet wilt dat '*dàt*' gebeurt, dan moet ge zeker '*dit*' niet doen. Uit feiten volgen wél normen, alleen geen 'absolute', 'onvoorwaardelijke'. Maar 'absolute' of 'onvoorwaardelijke' normen volgen niet alleen geenszins uit vaststellingen over feiten, ze zijn helemaal uit niets af te leiden. Bovendien kan men zich afvragen of in een moraal 'absolute' of 'onvoorwaardelijke' normen kunnen voorkomen. Moet dan niet de meest 'onvoorwaardelijke' normale norm nog steeds ondergeschikt blijven aan de voorwaarde dat men bereid is of wenst moreel — en niet 'immoreel' — te handelen? Morele normen van welke aard ook zijn zeker geen natuurwetten die

allezins bij al ons handelen dwingend werkzaam blijven. Welke is dan de betekenis van de bevestiging dat «uit feiten geen normen kunnen afgeleid worden»? Zij lijkt te veronderstellen dat 'echte' normen slechts 'absolute' of 'onvoorwaardelijke' normen zijn. Door dergelijke normen niet te kunnen afleiden, meent de wetenschap zich van elke morele implicatie van haar stellingen te kunnen ontdoen. Maar van een moraal die zich zou herleiden tot 'absolute' of 'onvoorwaardelijke' normen blijft misschien in feite helemaal niets over, terwijl de wetenschap in feite, alhoewel niet openlijk, bekend het hele terrein van elke *reële* moraal in beslag te nemen, nl. dat van normen die uiteraard in hypothetische verbanden staan.

de moraal en de aanpassing

Een wetenschapsmens zoals Jacques Monod is zich terdege bewust van de morele — d.w.z. ideologische — implicaties van de moderne wetenschap welke zelf in haar grondslagen vervat liggen. Hij heeft het over het «*kennisethische*» postulaat van de «*objectiviteit*». Inderdaad gaat het ideaal van objectiviteit van de moderne wetenschap terug op het antiek filosofisch ideaal van een zuiver 'theoretisch' weten — een weten, dat alleen nagestreefd wordt omwille van het weten zelf, en niet *met het oog op* enige praktische doelstelling; wat geenszins uitsluit dat men van mening is dat precies een dergelijk weten dat zonder praktische doelstelling verworven wordt in feite de praktijk beter kan dienen dan eender welk ander weten. En dat ideaal van weten — van een zuiver 'theoretisch' weten — werd door Aristoteles inderdaad ontworpen in zijn Ethica. Wat houdt dit ideaal en wat houdt deze ethica dan in? De 'morele' norm om eerst en vooral naar weten te streven, zonder enige andere bijbedoeling, volstrekt objectief weten. En waarom? Ten eerste omdat het vermogen om objectief weten te verwerven het meest specifieke van de mens zou zijn. (Dit, naar objectief weten streven moet je op de eerste plaats doen, indien je echt wil zijn wat je bent, een mens.) En ten tweede, omdat een dergelijk weten de beste kans geeft om op doelmatige wijze praktisch werkzaam te worden; nl met kennis van zaken - met kennis van de objectieve feiten, zoals ze op zichzelf vaststaan - zich bij het handelen aan te passen aan de wetten van de natuur. De moraal welke ten grondslag ligt aan onze wetenschap, welke het objectiviteitsideaal naleeft, is een moraal van de aanpassing als weg van het succes op alle gebieden. De moraal van de aanpassing brengt dan ook omgekeerd de prioriteit van het streven naar weten omwille van het weten zelf — volstrekt objectief weten — t.o.v. elk ander streven en doen met zich mede. Elke uitspraak over feiten die onze wetenschap maakt houdt bijgevolg de normatieve betekenis in: Pas u aan deze feiten

aan, indien u doelmatig wilt handelen, en doe niets zonder deze feiten objectief ter kennis te hebben genomen. Anderzijds zijn deze feiten van meetaf aan vastgesteld als feiten in functie en onder de norm van het objectiviteitsbeginsel volgens hetwelk het ware, indien zelfs niet het werkelijke, het objectieve, op zichzelf vaststaande is.

Is dan deze moraal van de aanpassing niet in feite ook overal in de praktijk van dit tijdperk van de wetenschap werkzaam? Jean Ladrrière beschrijft in zijn bijdrage een mogelijke weg langs dewelke om men zou kunnen trachten uit een objectieve wetenschap zoals de biologie de 'inhouden' van een moraal af te leiden: «*Volgens deze conceptie zouden deze acties 'goed' zijn die conform zijn aan de indicaties van de natuur. Men beweert niet dat de natuur uit zichzelf voorschriften aanbiedt, of dat het zou volstaan om de natuur na te volgen, maar enkel dat men in een oplettend onderzoek van datgene wat is, en in het bijzonder in een aandachtig onderzoek van de menselijke realiteit, elementen kan vinden van tendentiële aard die, wanneer zij op een gepaste wijze geduid worden, tot handelingsnormen zullen kunnen leiden*» (blz. 572v.). Maar deze 'mogelijke' weg, is dat niet in feite de werkelijke weg welke de mensheid onder leiding van de wetenschap in toenemende mate opgaat, en zeker de weg welke de wetenschappelijke moraal ons ondubbelzinnig voorschrijft? Jean Ladrrière maakt de volgende bedenkingen, zeker terecht: «*Vooreerst is elke 'lezing' van de feiten in werkelijkheid een interpretatie, waarvan de betekenis en de waarde relatief zijn tot de vooronderstellingen waarop men zich steunt en tot de verstaansbeginselen die men in werking stelt. Men kan er dan aan denken om een 'wetenschappelijke' lezing van de werkelijkheid te privilegiëren, maar...*» (blz. 573). Maar de wetenschap zelf tenminste heeft toch al lang hân leetuur van de realiteit geprivilegieerd.

Op die manier lijkt me vooral duidelijk te worden dat tenslotte het probleem wetenschap-ideologie, van de kant van de wetenschap bezien, niet zozeer te zoeken is in de vraag in hoever de wetenschap erin kan slagen zonder enige uiterlijke ideologische invloed haar wetenschappelijk ideaal van volstreekte objectiviteit na te leven; veeleer komt dit probleem tenslotte neer op de vraag of niet dat objectiviteitsbeginsel zelf het principe van een ideologie is: veeleer uitdrukking van de subjectieve gesteldheid van een bepaalde soort mens (de mens van de moderne westerse beschaving welke teruggaat op de Griekse filosofie en op dit ogenblik zich nog steeds verder uitbreidt over de mensheid van de hele aarde) dan een beginsel dat aanleiding geeft tot uitspraken die ernstig in aanmerking zouden komen voor 'objectieve' vergelijking met de 'werkelijkheid'. (Men weet dat voor sommige positivistische

wetenschapsfilosofen 'werkelijkheid' en zelfs 'waarheid', in de betekenis van overeenstemming met de 'werkelijkheid', inderdaad geen begrippen zijn welke in een wetenschappelijke taal mogen gebruikt worden.)

darwinisme en nazisme

Niettemin blijven tot dusver de morele en, meer algemeen, de ideologische implicaties van dat wetenschappelijk objectiviteitsbeginsel vaag en onduidelijk. Men moet zich helaas afvragen of zij niet precies duidelijker en concreter worden wanneer men de consequenties onder ogen neemt welke de «*rassisch-völkische Weltanschauung*» van het nationaalsocialisme uit de objectieve biologie heeft willen trekken. Zeker lag het tenminste in de bedoeling van Hitler en zijn volgelingen te steunen op een wetenschappelijk gefundeerde ideologie welke niets zou beweren of eisen wat niet zou kunnen afgeleid worden uit wetenschappelijk verworven kennis en wetenschappelijk aanvaarde principes. M.J. Heuts wijst op het feit dat men ook niet zonder meer de 'goede trouw' van deze bedoeling, in haar tijd tenminste, in twijfel zou kunnen trekken: «*Integendeel, tegen die tijd (tot in de dertiger jaren) was het algemeen gebruikte handboek voor menselijke genetica in de USA en in Engeland datzelfde werk geworden dat in Duitsland de bijbel zou zijn van alle nazi-genetici*» (blz. 563). En de nazi-ideologie wilde consequenties trekken uit de resultaten van de eerste onder de moderne natuurwetenschappen welke — op het vlak van het leven dan — het verschijnsel mens kon aanraken, nl. de biologie.

Inmiddels wordt algemeen de racistische ideologie van het nazisme niet alleen veroordeeld als onmenselijk maar beoordeeld als onwetenschappelijk. Er bestaat echter enige aanleiding om zich te blijven verontrusten over het feit dat de opwerpingen welke nu namens de wetenschap tegen de nazi-ideologie worden naar voren gebracht tendele dubbelzinnig blijven en tendele erop neerkomen grondbeginselen van deze wetenschap zelf in 't gedrang te brengen.

Een eerste voorbeeld levert het betoog van M.J. Heuts. Met betrekking tot de vraag van de wetenschappelijke legimitatie van het «*interpreteren en extrapoleren van experimentele gegevens, van plant, dier en mens, in racistische zin, d.w.z. het appreciërend verwoorden van erfelijke verschillen in termen van superioriteit en inferioriteit*» (blz. 563) komt hij tot het besluit, dat tot nu toe nog steeds het feitenmateriaal onvoldoende is zowel om deze interpretatie te rechtvaardigen alsook om haar beslist tegen te spreken. Maar zou dat dan soms betekenen dat wij ons bij de beginselen van het nazi-racisme zouden moeten neerleggen mocht de verdere vooruitgang van het

empirisch-objectief onderzoek van de genetica 'toevallig' ertoe leiden uiteindelijk toch de racistische interpretatie van de gegevens onontwikkeld te maken? Zouden we inmiddels maar kunnen bidden dat de wetenschap geen verdere vooruitgang in bedoelde richting zou maken? Blijft de dreiging bestaan dat precies de vooruitgang van de objectieve wetenschap toch nog het fascisme in de hand gaat werken?

Een tweede vraag die hierbij aansluit is de volgende. Eisen dan niet de beginselen van de darwinistische en ook de 'neo-darwinistische' ontwikkelingsleer dat de vooruitgang van het wetenschappelijk onderzoek zal moeten leiden tot de ontdekking van meer en meer feitenmateriaal dat de racistische interpretatie zou moeten ondersteunen? Richt de twijfel van M.J. Heuts betreffende de wetenschappelijke legitimatie van het nazi-racisme zich niet tegen de darwinistische grondbeginselen van de gehele wetenschappelijke evolutietheorie? Blijven dan niet de biologie, tenminste de biologie op darwinistische grondslag, en de nazi-ideologie in principe solidair?

wie zijn de beste mensen?

M.J. Heuts zou misschien de nadruk leggen op «*het appreciërend verwoorden van erfelijke verschillen in termen van superioriteit en inferioriteit*», dat hem kenmerkend lijkt voor het racisme maar afwezig in het darwinisme. Op dat punt, het derde dat we hier ter sprake willen brengen, gaat Eric Corijn iets nader in. Hij schrijft: «*Kleine verwisselingen van termen hielpen (deze) burgerlijke ideologen... op grond van het Darwinisme, de kapitalistisch maatschappelijke orde (en dan het sociaal-Darwinisme en het nazistisch racisme) te verdedigen. Darwin sprak van de overleving van de meest aangepasten. Herbert Spencer gebruikte eerst de term 'besten', Haeckel is in hoofdzaak bij deze opvattingen gebleven ...*» (blz. 586). Maar iets verder drukt Corijn zichzelf als volgt uit:

«*Voor de dieren is het ongetwijfeld juist dat in de strijd om het bestaan de volmaaktste, de krachtigste, de gezondste, kortom de meest aangepaste dieren de overwinning behalen*» (blz. 587). Is het werkelijk zo verkeerd «*de volmaaktste, de krachtigste, de gezondste*» de «*besten*» te noemen? Anderzijds kan men toch wel niet in de geest van het Darwinisme zeggen dat «*de volmaaktste, de krachtigste, de gezondste*» — «*kortom de meest aangepasten*» zijn; integendeel, het aangepast zijn blijkt volgens deze leer het hoofdzakelijk en beslissend kenmerk te zijn van volmaaktheid, kracht en gezondheid van een levensvorm. Darwin zelf schreef: «*Natural selection works solely by and for the good of each being, all corporeal and mental en-*

dowments will tend to progress towards perfection»³⁾). Dat lijkt on-dubbelzinnig genoeg⁴⁾). Maar tenslotte is deze discussie, alhoewel ze inderdaad niet van zuiver terminologische betekenis is, naast de kwestie. De kern van de zaak lijkt toch veeleer te zijn dat de wetenschap aanspraak kan maken onder de vorm van de biologische selectietheorie voor het eerst een wetenschappelijk gefundeerde betekenis te hebben gegeven aan 'onwetenschappelijke' begrippen zoals 'goed', 'beter', 'volmaakt', 'sterk', 'gezond' en zelfs 'gelukkig' («*happy*» staat bij Darwin naast «*vigorous*» en «*healthy*»⁵⁾), door ze te herleiden tot aanpassing, aanpassingsvermogen en aangepast-zijn. Moet men dan inderdaad afstand doen van een dergelijk grondbegrip van de moderne wetenschap om, in naam van gehandhaafde voorwetenschappelijke voorstellingen van de 'goede mens', het fascisme te kunnen tegenspreken?

Terloops gezegd: met betrekking ook tot de punten 1 en 3 wijzen zowel Corijn als Ladrière (deze laatste ook onder verwijzing naar Monod) op het feit dat de ontwikkeling van de menselijke cultuur «*de natuurlijke selectiedruk*» heeft verminderd indien niet opgeheven. Monod merkt op: «*het mechanisme dat de soort verdedigde tegen de achteruitgang... functioneert alleen nog maar voor de allerernstigste gebreken*»⁶⁾ (aangehaald bij Ladrière). «*steeds meer variaties krijgen de kans voort te leven en zich voort te planten*», zegt Corijn, en hij vermeldt ook dat in de «*maatschappelijke concurrentiestrijd*» «*de overwinning niet (afhangt) van persoonlijke volmaaktheid van de strijder. De uiteindelijke zege hangt hoofdzakelijk af van kapitaalbezit*» (blz. 587). Maar eist dan niet precies de biologisch gefundeerde wetenschap te beseffen in welke richting het proces van meer en meer volmaakte aanpassing vooruitgang maakt en verder moet maken? Wetenschappelijk gezien zou dan inderdaad een schijnbaar 'fysisch' weinig bevoordeelde kapitalist meer «*vigorous, healthy and happy*» zijn dan een of ander ware, goede en mooie mens uit de uitgebuite klassen van een onderontwikkeld land, wiens

³⁾ *The Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, blz. 459, in de herdruk in Penguin Books van de tekst van de eerste uitgave van 1859.

⁴⁾ Nauwkeurige historisch-filologische informatie over de geschiedenis van de wetenschap zoekt iedereen maar best voor zichzelf. Volgens sommige handboeken werd het begrip «*aanpassing*» precies door Spencer, volgens anderen precies door Haeckel in de evolutietheorie ingevoerd. Een ander voorbeeld van wetenschappelijke informatie op dat gebied: Jacques Monod vermeldt op blz. 178 van zijn boek *Le hasard et la nécessité*, «*le 'struggle for life' de Spencer*». Zou hij werkelijk niet eens de titel van het hoofdwerk van Darwin gelezen hebben?

⁵⁾ *The Origin of Species*, blz. 129: *The vigorous, the healthy, and the happy survive and multiply.*

⁶⁾ *Le hasard et la nécessité*, blz. 180.

kansen tot overleven (zoals deze van zijn mogelijkerwijze talrijke nakomelingen) ook nog ervan gaan afhangen in welke mate de maatschappij waarin hij leeft zich gaat kunnen aanpassen aan, en zal kunnen profiteren van het regime van de kapitalistische economie. (Volgens Marx kan overigens ook geen land socialistisch worden eerdad het zich heeft onderworpen aan een kapitalistisch systeem.)

de mens in strijd met de wetenschappelijke wereldbeschouwing

Daarmede komen we echter tot een vierde punt, vermoedelijk het meest belangrijke. Zowel het betoog van Jean Ladrière alsook dat van Eric Corijn komen tenslotte erop neer de draagwijdte van de biologische, van de darwinistische evolutieleer in te perken: ze geldt, volgens hen, slechts tot op het punt waar de mens verschijnt. Corijn zegt het misschien het meest duidelijk: «*De darwinistische evolutietheorie legt de basis van de verklaring van de dierlijke evolutie tot en met het bestaan van de soort Homo sapiens. De marxistische evolutietheorie verklaart de menselijke geschiedenis, die geregeerd wordt door niet-biologische wetten*» (blz. 589). Jean Ladrière stelt het als volgt: «*Indien het er eenvoudig op aankomt om aan de evolutie toe te laten zich door te zetten, dan zou het beste dat wij klaarblijkelijk kunnen doen erin bestaan nergens tussen te komen. Maar dit is onmogelijk: door het feit zelf dat hij als mens leeft, komt de mens noodzakelijkerwijze tussen in de condities van zijn eigen evolutie. En anderzijds is de culturele evolutie per essentie zelf gelegen in menselijke initiatieven*» (blz. 575). Persoonlijk ben ik het daarmee helemaal eens. Maar deze stellingen moeten geconfronteerd worden met een grondbeginsel van de objectieve wetenschap dat gekend is onder de naam van het reductionistisch principe. «*Dit betekent dat men, geconfronteerd met nieuwe complexe begrippen of entiteiten, niet onmiddellijk moet denken met een totaal nieuw fenomeen te doen te hebben, maar integendeel, dat men alles in het werk moet stellen om aan te tonen, dat het nieuwe in werkelijkheid herleidbaar is tot gegevens die we reeds kennen*»⁷⁾. Dat is een eenvoudige formulering van bedoeld principe waaruit nog niet zonder meer blijkt waarop het in concreto neerkomt.

Op alle terreinen eist de wetenschap — en spant zich daartoe in — dat alle verschijnselen van 'hogere' en meer 'complexe' aard zouden teruggebracht worden tot de voorwaarden van hun optreden welke men kan vinden in meer 'eenvoudige' en meer 'elementaire' gegevens en ze van daaruit te verklaren: de scheikundige verschijnselen

⁷⁾ Aldus b.v. E. Vermeersch, *Epistemologische inleiding tot een wetenschap van de mens*, blz. 18.

terug te brengen tot de natuurkunde, de fysiologische tot de scheikunde, de biologische tot de fysiologische, de antropologische tot de biologie, de psychologische tot de antropologie enz. Volgens dit beginsel van de werkwijze van de moderne wetenschap betekent de verklaring, dat met de mens in de evolutie iets 'helemaal nieuws' zou optreden (ook al loochent men niet dat het biologische wel enige rol zal blijven spelen), eenvoudigweg dat men afstand doet van de vereiste van wetenschappelijk onderzoek volgens dewelke men dat 'nieuwe' pas zou begrepen hebben vanaf het ogenblik dat het niet meer als een 'origineel fenomeen' de verwondering wekt maar als een epifenomeen vanuit welgekende meer elementaire en meer algemene gegevens verklaarbaar geworden is. Erop staan dat met de soort mens een nieuwe evolutie zou begonnen zijn onder wetmatigheden die *niet zouden herleidbaar zijn tot* deze welke de biologische evolutie volgens Darwin overheersen, komt erop neer, de 'liquidering' (het 'vloeibaar maken') van het begrip en het verschijnsel 'soort', de trots van het Darwinisme, ongedaan te willen maken; het is slechts mogelijk wanneer men zich ervan bewust is, daarmede niet alleen één wetenschap (de biologie) maar dé wetenschap op het meest principiële vlak tegen te spreken. Overigens betwist men op die manier ook het wetskarakter van de darwinistische ontwikkelingswet, wanneer deze niet voor alle soorten leven, nl. niet voor de menselijke ontwikkeling geldig zou zijn. Opnieuw moeten we besluiten met een vraag: kan men inderdaad de consequenties, welke de «*rassisch-völkische Weltanschauung*» van het nazisme uit het Darwinisme heeft getrokken, slechts tegenspreken wanneer men grondbeginselen van de wetenschappelijke manier om de wereld te beschouwen in vraag stelt?

de strijd om de waarheid in één wereld

Daarmede zijn we terug aangekomen bij het hoofdprobleem dat wij op deze bladzijden wilden aanstippen. Een ernstige discussie over het probleem wetenschap-ideologie moet noodgedwongen stoten op ideologische implicaties van de wetenschap zelf, niet voorzover ze (nog) niet helemaal zuiver objectieve wetenschap is, maar precies voorzover ze objectieve wetenschap is of wil zijn; en geen ideologie kan zich op afstand van de wetenschap vestigen zonder zich voor de keuze geplaatst te zien de wetenschap beslist en principieel tegen te spreken ofwel door aanvaarding van haar beginselen en consequenties zichzelf van elke vrijheid te beroven om nog eigen 'ideeën' te 'verwoorden' ('ideo-logie'). Meer in 't bijzonder is ook een betwisting van de ideologische consequenties die uit de wetenschap werden getrokken (waarin ze inderdaad volgens onze mening vervat liggen) niet mogelijk zonder de waarheid van de wetenschap zelf aan te tasten.

De wetenschap kan zich niet op haar 'objectieve waarheid' terugtrekken en de ideologieën aan zichzelf overlaten, ze moet zich met haar eigen ideologische implicaties confronteren. En de ideologieën kunnen zich niet op hun ideeën terugtrekken en de 'objectieve waarheid' van de wetenschap onaangetast laten, ze moeten zichzelf met de vraag naar hun eigen waarheid confronteren. M.J. Heuts spreekt van «*biologie en ideologie*» als «*twee werelden van één mens*». Volgens Eric Corijn stammen Darwinisme en Marxisme «*uit dezelfde gedachtenstroming, doch toegepast op twee verschillende werelden*». Volgens Jean Ladrière «*houdt zich de wetenschap bezig met wat er in de wereld is*»; doch daartegenover zou er volgens hem nog een «*limiet-gebied*» bestaan «*dat niet meer gesitueerd kan worden ten overstaan van andere gebieden*». Maar zijn er werkelijk twee werelden? Is er een wereld van de waarheid en nog een tweede? De strijd om de waarheid moet plaats vinden, omdat er maar één plaats voor haar is, één wereld.

geloof op zoek naar inzicht

presentatie

De titel en de opzet van deze nieuwe rubriek verwijzen duidelijk naar een grote klassieke traditie van de theologie: fides quaerens intellectum, een geloof dat zoekt zichzelf te begrijpen. Theologie willen wij eigenlijk in deze rubriek niet aanbieden, wij wensen niet het terrein van andere tijdschriften te betreden, maar wij menen in te spelen op een behoefte van de lezers die niet zozeer een behoefte aan theologie is en ook niet aan kerkelijke en religieuze informatie maar aan gelovig zelfbegrip. Men heeft de indruk dat de problematiek rond kerk en geloof steeds duidelijker aan het verschuiven is, van vragen betreffende kerkelijke structuren en gelovige praktijken naar vragen over de inhoud van het christelijk geloof. Vragen naar het waarom en het hoe van het christelijk geloven hebben de plaats geruimd voor de vraag die men thans regelmatig door gelovigen hoort stellen: wat moeten wij eigenlijk nog geloven? De huidige ontwikkeling van de theologie en de discussies tussen 'rechts' en 'links' (of hoe men het ook wil noemen) binnen de kerk zijn hier uiteraard niet vreemd aan, maar dit hoeven we hier niet te ontleden. Belangrijk achten wij dat er wordt ingegaan op de aangeduide behoefte, die o.i. vooral een vraag is naar inzicht, naar gelovig zelfbegrip, in de zin van het verlangen dat uitgedrukt wordt in een bekend gebed van de Vlaamse gezinsgroepen: «... sta niet toe dat wij nog gedachteloos geloven, ... zuiver ons denken van wat geen steek houdt».

In de rubriek die hier geopend wordt hopen wij in de komende maanden een reeks artikelen te publiceren die betrekking hebben op diverse aspecten van wat men pleegt te noemen de 'waarheden van het geloof'. Eigenlijk is dit een zeer traditionele benadering en